

รายวิชา สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
รหัสวิชา ส๒๓๑๐๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้าง
พระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ครูผู้สอน ครูวิจิต ล้อยศ
ครูศิริพร สิ้นสมุทรไทย

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้าง
พระพุทธรูปปางต่าง ๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

(ด้านความรู้)

- อธิบายประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพระพุทธรูปแต่ละปางได้

(ด้านทักษะ กระบวนการ)

- เขียนผังความคิดเกี่ยวกับพุทธรูปปางต่าง ๆ ได้

(ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์)

- ใฝ่เรียนรู้
- มุ่งมั่นในการทำงานเป็นกลุ่ม

จุดประสงค์การเรียนรู้

(คุณลักษณะเฉพาะ)

- เห็นความสำคัญของการสร้างพระพุทธรูปและการศึกษาประวัติของศาสนาของศาสนาต่าง ๆ ในฐานะเป็นต้นแบบของการดำเนินชีวิต โดย อธิบาย คุณค่าประโยชน์ของการสร้างพระพุทธรูปและคุณธรรมของศาสนา แล้ว นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

คำกล่าวเบื้องต้น

พระพุทธรูป เป็นหนึ่งในสิ่งเคารพและสักการะบูชาแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปราภฏเป็นงานพุทธศิลป์ในสมัยต่าง ๆ ของไทย สร้างสรรค์ขึ้นโดยอาศัยเรื่องราวในพุทธประวัติประสานกับคติความเชื่อเกี่ยวกับมหาบุรุษลักษณะ ก่อให้เกิดพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะหลากหลายด้วยปาง และกลายเป็นชื่อเรียกรวมพุทธลักษณะแห่งพระพุทธรูปนั้น

กิจกรรมก่อนบทเรียน

คำชี้แจง : ให้นักเรียนจัดกลุ่มจำนวนเท่า ๆ กัน
หรือ ตามความเหมาะสมของจำนวนสมาชิก
ภายในห้อง (ครู/นักเรียนปลายทาง) จากนั้น
ตอบคำถามต่อไปนี้ให้ครบถ้วน ถูกต้อง และ
รวดเร็ว

กิจกรรมก่อนบทเรียน

คำชี้แจง (ต่อ) : โดยเขียนคำตอบลงใน
กระดาษสมุด หรือกระดาษ A๔ หากกลุ่ม
ใดเขียนคำตอบได้ครบถ้วนก่อนให้ทั้งกลุ่ม
ยกมือขึ้น พร้อมเปล่งเสียง “เฮ” พร้อมกัน
หลังจากนั้นครูจะเดินไปตรวจคำตอบ

กิจกรรมก่อนบทเรียน

คำชี้แจง (ต่อ) : กลุ่มที่ตอบถูกต้องเป็นกลุ่มแรกจะได้รับ ๒ ดาว หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ตามความเหมาะสม (ครูปลายทาง) ส่วนกลุ่มถัด ๆ ไปจะได้รับ ๑ ดาว

หมายเหตุ : หากสะสมได้ทั้งหมด ๒๐ ดาว สามารถนำมาแลกเปลี่ยน ๑ คะแนนประจำหน่วยได้ทันที

กิจกรรมก่อนบทเรียน

คำถาม : พระพุทธรูปปางประจำวันเกิดในศาสนาพุทธ ประกอบด้วย
ทั้งสิ้นกี่ปาง และมีชื่อเรียกว่าอะไรบ้าง

เฉลย : ๘ ปาง ประกอบด้วย ๑.ปางถวายเนตร , ๒. ปางห้ามญาติ **หรือ**
ปางห้ามสมุทร , ๓.ปางไสยาสน์ , ๔. ปางอุ้มบาตร , ๕. ปางป่าเลไลยก์
๖.ปางสมาธิ , ๗.ปางรำพึง และ ๘.ปางนาคปรก **ดังภาพ**

ภาพประกอบที่ ๑

ปางถวายเนตร
(ผู้ที่เกิดวันอาทิตย์)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๒

ปางห้ามญาติ หรือ ห้ามสมุทร
(ผู้ที่เกิดวันจันทร์)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๓

ปางไสยาสน์
(ผู้ที่เกิดวันอังคาร)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
นครพนม. พระประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. [http://www.watpamahachai.net/
Document๖.htm](http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm). ไม่ปรากฏวันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๔

ปางอัมบาตร
(ผู้ที่เกิดวันพุธ กลางวัน)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๕

ปางป่าเลไลยก์
(ผู้ที่เกิดวันพุธ กลางคืน)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๖

ปางสมาธิ
(ผู้ที่เกิดวันพฤหัสบดี)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๗

ปางรำพึง
(ผู้ที่เกิดวันศุกร์)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

ภาพประกอบที่ ๘

ปางนาคปรก
(ผู้ที่เกิดวันเสาร์)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : วัดป่ามหาชัย สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครพนม. พระ
ประจำวันเกิด ทั้งเจ็ดวัน. <http://www.watpamahachai.net/Document๖.htm>. ไม่ปรากฏ
วันลงข้อมูล

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ในครั้งพุทธกาล การสร้างรูปแทนพระพุทธรเจ้ายังไม่นิยมสร้าง พุทธบริษัทจึงนับถือแต่ไตรสรณคมน์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอน และพระสงฆ์สาวก อันเป็นหลักสูงสุดในพุทธศาสนา ครั้นต่อมาเมื่อพระพุทธรองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน บรรดาเหล่าสาวกไม่มีสิ่งใดเป็นสิ่งเคารพแทน ด้วยพระพุทธรองค์ได้มีพุทธฎีกา (ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า) แก่พระสงฆ์สาวก

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

โดยให้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสิ่งแทนพระองค์ ซึ่งปรากฏในมหานิพพาน
สูตรปริวรรตว่า “...กาลเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว อันว่าพระปริยัติธรรม
ทั้งหลาย ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนี้ จักเป็นครูสั่งสอนท่านทั้งปวงแทนองค์
ตถาคต...” ครั้นหลังพุทธกาลล่วงมาถึงสมัยราชวงศ์กุษาณะ ปกครองอินเดีย
ฝ่ายเหนือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

กษัตริย์องค์สำคัญของราชวงศ์นี้ คือ พระเจ้ากนิษกะ (พ.ศ.๖๒๑-๖๘๗) ทรงตั้งราชธานีที่เมืองเปศวาร์ในแคว้นคันธาระ อันเป็นบริเวณที่มีการนับถือพุทธศาสนาสืบมาแต่ครั้งพุทธกาล ในระยะนี้ชาวกรีกที่เป็นพุทธศาสนิกชนอาศัยอยู่ในเมืองคันธาระ และมีความคิดที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้น โดยลักษณะพระพุทธรูปเมื่อแรกสร้างนั้น

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

อนุโลมสร้างตามลักษณะมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการตามคัมภีร์ในพระพุทธรศาสนา เพื่อเป็นพุทธานุสติให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระองค์เมื่อแรกสร้างพระพุทธรูปตามมหาบุรุษลักษณะทั้ง ๓๒ ประการนั้น ช่างในสมัยโบราณได้เลือกลักษณะเพียงบางประการในการสร้างประติมากรรมรูปเคารพ และผสมผสานพุทธอิริยาบถตามเหตุการณ์ในพุทธประวัติ

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ได้แก่ การนั่ง การยืน การเดิน และการนอน รวมถึงการสื่อความหมายสัญลักษณ์ของ เหตุการณ์ในพุทธประวัติด้วยการใช้พระหัตถ์ และนิ้วพระหัตถ์เรียกว่า “ปาง หรือมุทรา”

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูป :

อินเดียมีคตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปในปางหลัก แบ่งออกเป็น ๗ แบบ ประกอบด้วย ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางปฐมเทศนา ปางแสดงธรรม ปางไสยาสน์ ปางประทานอภัย และปางประทานพร

มูทราหรือการแสดงปางด้วยพระหัตถ์ของพระพุทธรูป

สมาธิ (ธยานมูทรา)

มารวิชัย (ผจญมารหรือภูมิสมุทรา)

ปฐมเทศนา (ธรรมจักรมูทรา)

แสดงธรรม (วิตรรกมูทรา)

ประทานอภัย (อภัยมูทรา)

ประทานพร (วรมูทรา)

ท่านั่งของพระพุทธรูป

ขัดสมาธิราบ
(วิราสนะหรือสัตตวปรยงค์)

ขัดสมาธิเพชร
(วิชราสนะหรือวิชวปรยงค์)

นั่งห้อยพระบาท
(ปรลัมพพทาสนะ)

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : พระพุทธรูปปางต่าง ๆ (หน้า ๙), โดย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๘, นครปฐม : รุ่งศิลป์การพิมพ์

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

นอกจากนี้ ในสมัยราชวงศ์ปาละ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕) ยังพบว่ามี ความ นิยมสร้างพระพุทธรูปแปดปาง ประกอบด้วย **รูปแสดงเหตุการณ์ มหาปาฏิหาริย์แปดประการตามพุทธประวัติ** ได้แก่ ภาพประสูติ ภาพตรัสรู้ ภาพปฐมเทศนา ภาพปรินิพพาน ภาพแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถี ภาพพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ภาพพระพุทธรเจ้าโปรดช้างนาฬาคีรี และภาพพระพุทธรเจ้าทรงรับรวงผึ้งจาก
พญาวานร ต่อมาในสมัยหลัง ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ
เริ่มมีเพิ่มมากขึ้น โดยมุ่งให้สอดคล้องกับเรื่องราวในพุทธประวัติและ
ชาดกนิทานทางพุทธศาสนา

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

สำหรับประเทศไทย พุทธศาสนาและคติการสร้างรูปเคารพพระพุทธรูปเริ่มปรากฏ เมื่อราวสมัยทวารวดี อันเป็นช่วงเวลาหลังเกิดคติการสร้างพระพุทธรูปในอินเดียแล้วเกือบ ๑,๐๐๐ ปี พุทธศาสนาดังกล่าวเป็นการรับผ่านศรีลังกา อันเป็นช่วงเวลาของการปรากฏรัฐต่าง ๆ อาทิ นครศรีธรรมราช ทรินัญไชย สุโขทัย และล้านนา

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

คติความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปตามหลักฐานที่ปรากฏในประเทศไทย สันนิษฐานว่า อาจมาพร้อมกับหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในแต่ละสมัย จนกลายเป็นคติความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ และ พัฒนาการรูปแบบการสร้างรูปเคารพในรูปแบบศิลปะ สมัยต่าง ๆ ได้แก่

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ศิลปะทวารวดี นิยมสร้างพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ปางสมาธิ ปางมารวิชัย
ปางมหาปาฏิหาริย์ ปางปรินิพพาน ปางนาคปรก ปางเสด็จจากดาวดึงส์
ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ศิลปะศรีวิชัย นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางนาคปรก
ปางประทานอภัย ปางเสด็จจากดาวดึงส์ และปางปรีนิพพาน

ศิลปะลพบุรี นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางเสด็จจาก
ดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ และปางนาคปรก

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ศิลปะล้านนา นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางอุ้มบาตร
ปางประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท ปางประทับนั่งห้อยพระบาท ปางลีลา
ปางเปิดโลก ปางประทับยืน ปางถวายเนตร ปางไสยาสน์

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ศิลปะสุโขทัย นิยมสร้างพระพุทธรูป ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางลีลา
ปางประทานอภัย ปางถวายเนตร ปางประทานพร ปาง ประทับยืน
ปางไสยาสน์ และยังมีการสร้างพระพุทธรูปตามอิริยาบถ ๔ ประการ ได้แก่
การนั่ง การนอน การยืน และ การเดิน ตามคติที่แฝงมากับการสร้าง
พระพุทธรูป คือ การแสดงให้เห็นถึงจริยวัตรอันงดงาม ของพระพุทธองค์

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ศิลปะอยุธยา นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางประทาน
อภัย ปางป่าเลไลยก์ ปางลีลา ปางประทับยืน

ศิลปะรัตนโกสินทร์ นิยมสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปางสมาธิ
ปางประทานอภัย ปางไสยาสน์

เนื้อหาประจำบทเรียน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธรูปในท่วงท่าต่าง ๆ ที่มีการสร้างขึ้นตามคตินิยมของกลุ่มวัฒนธรรมสมัยต่าง ๆ ซึ่งพบในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง พระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นปางที่นิยมสร้างในทุกสมัยและใช้เป็นพระพุทธรูป ประธานในพุทธสถานมากกว่าพระพุทธรูปปางอื่น อาจเนื่องมาจากความสำคัญของเหตุการณ์ อันเกี่ยวข้องกับปางดังกล่าว

กิจกรรมประจำบทเรียน

กิจกรรมคู่ เรื่อง การสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ

คำชี้แจง : **ให้นักเรียนจับคู่กับเพื่อน** โดยให้นักเรียนช่วยกันทำผังความคิดเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ประกอบด้วยประเด็นดังนี้

- ๑) ความเป็นมาในการสร้างพระพุทธรูป
- ๒) คติในการสร้างพระพุทธรูปของประเทศอินเดียและประเทศไทย
- ๓) ความเหมือนและความแตกต่างของการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทยในแต่ละยุคสมัย

ประเด็นอภิปรายร่วมกัน

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

นักเรียนได้ความรู้อะไรบ้างจากการศึกษาความเป็นมาของสร้างพระพุทธรูป และสามารถนำไปเป็นต้นคิดในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร

หมายเหตุ : ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายโดยสามารถแสดงความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าวได้ตามความเข้าใจ และทัศนคติของนักเรียน

ฝากถึงครูและนักเรียนปลายทาง

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

เอกสารต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในการเรียนการสอน รวมทั้งการรับชมเทป
บันทึกภาพการสอนย้อนหลัง คุณครูสามารถเข้าไปดาวน์โหลดและรับชมได้
ที่ www.dltv.ac.th และหากมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมสามารถส่งข้อความผ่าน
ทางอินบ็อกซ์ของ Page Facebook มุลินิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
ในพระบรมราชูปถัมภ์ DLTV

ฝากถึงครูและนักเรียนปลายทาง

เรื่อง ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

บทเรียนครั้งต่อไป เรื่อง เหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา

สิ่งที่ต้องเตรียม : ใบงานที่ ๑ เรื่อง เหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา

สำหรับนักเรียน : ให้นักเรียนไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนามาเบื้องต้นก่อนล่วงหน้า

ขอขอบคุณที่มาภาพจาก : strikers. ทะเลสาบ.
<https://pixabay.com/th/photos/ทะเลสาบ-พระอาทิตย์ตก-หิน-ธนาคาร--๑๘๐๒๓๓๓/>. ลงข้อมูลเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๙